

© А. В. Горпинюк, канд. техн. наук,
начальник центру наукових досліджень у сфері
безпеки на транспорті,
ORCID: 0000-0002-6899-9469,
e-mail: agorpinuk@insat.org.ua;
© С. М. Тарабан, канд. техн. наук, завідувач відділу
дослідження безпеки на транспорті,
питань нормування, стандартизації та метрології,
ORCID: 0000-0002-3886-7369,
e-mail: staraban@insat.org.ua;
© Ф. М. Брегіда, канд. техн. наук, завідувач відділу
дослідження та нормативного забезпечення у сфері
технічної експлуатації ДТЗ,
ORCID: 0000-0002-9611-6205,
e-mail: fbregida@insat.org.ua;
© М. Є. Михайлова, інженер відділу дослідження
безпеки на транспорті, питань нормування,
стандартизації та метрології,
ORCID: 0009-0001-5924-5630,
e-mail: mmykhailova@insat.org.ua
(ДП «ДержавтотрансНДІпроект»)

© Andrii Gorpyniuk, PhD, Head of the Center
for Scientific Research in the Field of Transport Safety,
ORCID: 0000-0002-6899-9469,
e-mail: agorpinuk@insat.org.ua;
© Serhii Taraban, PhD, Head of Department of
Transport Safety Research, Issues of Normalization,
Standardization and Metrology,
ORCID: 0000-0002-3886-7369,
e-mail: staraban@insat.org.ua;
© Fedir Bregida, PhD, Head of Department of Research
and Regulatory Support in the Field of Technical
Operation of Road Vehicles,
ORCID: 0000-0002-9611-6205,
e-mail: fbregida@insat.org.ua;
© Maryna Mykhailova, Engineer of Department of
Transport Safety Research, Issues of Normalization,
Standardization and Metrology,
ORCID: 0009-0001-5924-5630,
e-mail: mmykhailova@insat.org.ua
(State Enterprise
«State Road Transport Research Institute»)

НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО, ЩО ВРЕГУЛЬОВУЄ ПИТАННЯ ДОСТУПНОСТІ ДО КЕРУВАННЯ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

NATIONAL LEGISLATION GOVERNING ACCESSIBILITY TO DRIVING VEHICLES FOR PEOPLE WITH DISABILITIES

Анотація. Проведено аналіз нормативно-правових актів та нормативних документів у сфері забезпечення та реалізації прав і гарантій осіб з інвалідністю. Визначено напрями удосконалення чинного законодавства, що врегулює питання доступності до керування транспортними засобами осіб з інвалідністю.

Ключові слова: безбар'єрність, доступність, законодавство, керування транспортним засобом, особа з інвалідністю.

Abstract. The analysis of normative legal acts and normative documents in the field of ensuring and implementing the rights and guarantees of persons with disabilities was carried out. Areas of improvement of domestic legislation regulating the issue of accessibility to driving vehicles for persons with disabilities have been determined.

National legal acts and normative documents related to the mentioned sphere can be divided hierarchically and by types as follows: Constitution of Ukraine; international treaties of Ukraine (conventions, multilateral and bilateral agreements, protocols); codes of Ukraine; laws of Ukraine; acts of the President of Ukraine (decrees); acts of the Cabinet of Ministers of Ukraine (resolutions, orders); acts of ministries and other central executive bodies (orders); acts of local state administrations and local self-government bodies (orders, orders, decisions); normative documents (international, regional and national standards).

The formation and implementation of state policy regarding persons with disabilities, including in the part related to the issue of their accessibility to driving vehicles, is carried out on the basis of the norms of the Constitution of Ukraine; Convention on the rights of persons with disabilities; laws of Ukraine, in particular "On the basics of social protection of the disabled in Ukraine", "On the rehabilitation of the disabled in Ukraine", "On social services"; National strategy for creating a barrier-free space in Ukraine for the period until 2030, approved by the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of April 14, 2021 No. 366-p; Action plan for 2023-2024 for the implementation of the National Strategy for the creation of a barrier-free space in Ukraine for the period until 2030, approved by the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of April 25, 2023 No. 372-p; and other legal acts.

Keywords: barrier-free, accessibility, legislation, driving a vehicle, a person with a disability.

Вступ

Згідно з інформацією Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій в Україні налічується 3 млн осіб з інвалідністю. При цьому, кількість людей з інвалідністю за півтора року збільшилась приблизно на 300 тисяч [1].

Водночас, в українському суспільстві, на жаль, досі існують певні бар'єри для осіб з інвалідністю. Тривалий час безбар'єрність асоціювалася у багатьох лише з подоланням фізичних перешкод. Проте, це поняття є ширшим і стосується кожного. Так, більшість щоденних дій для осіб з інвалідністю – це важке випробування. Кожен крок супроводжується бар'єрами.

3 грудня 2020 року видано Указ Президента України № 533/2020 «Про забезпечення створення безбар'єрного простору в Україні» [2]. Згідно з даним Указом у квітні 2021 року прийнята Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 366-р [3]. Стратегією передбачено створення безбар'єрного простору в Україні за шістьма основними напрямками, зокрема – фізична безбар'єрність – створення середовища, в якому громадські споруди та публічні місця, транспорт і послуги є фізично доступними для всіх суспільних груп. Для реалізації стратегії Кабінетом Міністрів України кожні два роки затверджується план заходів з реалізації стратегії, зокрема План заходів на 2023-2024 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25.04.2023 № 372-р (далі – План заходів) [4].

Зауважимо, що Планом заходів зокрема передбачено дії з метою забезпечення доступності до керування транспортними засобами осіб з інвалідністю а саме:

- розроблення нормативного механізму переобладнання автомобіля на ручне керування для адаптації потреб осіб з інвалідністю;

- реалізація проекту рішення (функціонування) ефективної системи адаптації осіб з інвалідністю до керування транспортними засобами з урахуванням можливостей та потреб таких осіб;

- та інші заходи, спрямовані на вирішення завдань за цим напрямком.

Таким чином, Україна гостро потребує комплексного вирішення питання доступності до керування транспортними засобами осіб з інвалідністю. Це дасть змогу вирішити низку завдань у частині соціальної інтеграції осіб з інвалідністю для відтворення порушених чи втрачених ними суспільних зв'язків та відносин, в тому числі забезпечить реалізацію прав і задоволення потреб осіб з інвалідністю нарівні з іншими громадянами. Створення належних умов доступності до керування транспортними засобами осіб з інвалідністю – одна з ланок процесу розвитку в Україні інклюзивного суспільства.

Метою статті є аналіз нормативно-правових актів і нормативних документів у сфері забезпечення та реалізації прав і гарантій осіб з інвалідністю в контексті визначення напрямів удосконалення українського законодавства, що врегульовує питання доступності до керування транспортними засобами осіб з інвалідністю.

Основна частина

Формування та реалізація державної політики щодо осіб з інвалідністю, зокрема в частині, що стосується питання їх доступності до керування транспортними засобами, здійснюється на основі норм Конституції України [5]; Конвенції про права осіб з інвалідністю [6]; законів України, зокрема «Про основи соціальної захищеності інвалідів України» [7], «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» [8], «Про соціальні послуги» [9]; Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 366-р [3]; Плану заходів на 2023-2024 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25.04.2023 № 372-р [4]; та інших нормативно-правових актів.

Національні нормативно-правові акти та нормативні документи, дотичні до згаданої сфери, ієрархічно й за видами можна розподілити таким чином:

- Конституція України;

- міжнародні договори України (конвенції, багатосторонні та двосторонні угоди, протоколи);

- кодекси України;

- закони України;

- акти Президента України (укази);

- акти Кабінету Міністрів України (постанови, розпорядження);

- акти міністерств та інших центральних органів виконавчої влади (накази);

• акти місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування (розпорядження, накази, рішення);

• нормативні документи (міжнародні, регіональні та національні стандарти).

Відповідно до статті 3 Конституції України, яка є основним Законом держави, що має найвищу юридичну силу, *«людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю»*. Водночас, в статті 21 зазначено, що усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах, а права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними.

Крім того, відповідно до статті 24 Конституції України, *«громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом»*.

Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками» (зокрема у зв'язку з інвалідністю).

Всі члени суспільства мають рівні права (громадянські, культурні, економічні, політичні, соціальні тощо). Водночас перед багатьма громадянами України існує низка бар'єрів у реалізації своїх прав, отриманні доступу до публічних послуг та повноцінної участі у культурному, політичному та суспільному житті. Ці бар'єри наявні у різних сферах, а зокрема тій, що стосується доступності до керування транспортними засобами.

Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» [7], який гарантує маломобільним громадянам рівні з усіма іншими можливості для участі в економічній, політичній і соціальній сферах життя суспільства, створення необ-

хідних умов, які дають можливість особам з інвалідністю ефективно реалізувати права та свободи людини і громадянина та вести повноцінний спосіб життя згідно з індивідуальними можливостями, здібностями та інтересами.

Основні засади створення правових, соціально-економічних, організаційних умов для усунення або компенсації наслідків, спричинених стійким порушенням здоров'я, функціонування системи підтримання особами з інвалідністю фізичного, психічного, соціального благополуччя, сприяння їм у досягненні соціальної та матеріальної незалежності визначає Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» [8]. У статті 1 цього закону визначено, особа з інвалідністю – це повнолітня особа зі стійким обмеженням життєдіяльності, якій у порядку, визначеному законодавством, встановлено інвалідність.

Водночас у статті 2 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» зазначено, що *«особою з інвалідністю є особа зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист»*.

Інвалідність згідно з національним законодавством визначається як міра втрати здоров'я у зв'язку із захворюванням, травмою (її наслідками) або вродженими вадами, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження життєдіяльності особи, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити їй соціальний захист (Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» [8]).

Зважаючи на викладене, можна зауважити, що визначення згаданих понять – «інвалід» та «інвалідність», в певній мірі, зорієнтовані на недосконалість оточення та наявність бар'єрів для прав і можливостей осіб з інвалідністю.

Діяльність держави щодо осіб з інвалідністю полягає у створенні умов для забезпечення їхніх прав і можливостей нарівні з

іншими громадянами для повноцінної участі в суспільному житті та, згідно зі статтею 4 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», у *«виявленні, усуненні перепон і бар'єрів, що перешкоджають забезпеченню прав і задоволенню потреб, у тому числі стосовно доступу до об'єктів громадського та цивільного призначення, благоустрою, транспортної інфраструктури, дорожнього сервісу, транспорту, інформації та зв'язку».*

При цьому, підприємства, установи та організації зобов'язані створювати умови для безперешкодного доступу осіб з інвалідністю до об'єктів фізичного оточення. Зокрема, власники та виробники транспортних засобів повинні забезпечувати надання послуг і виробництво продукту з урахуванням потреб осіб з інвалідністю (як це передбачено статтею 24 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні»).

Між тим, механізм соціального захисту осіб з інвалідністю реалізується в межах системи заходів соціальної підтримки. Види соціального забезпечення осіб з інвалідністю можна умовно поділити на три групи [10]:

- грошові виплати;
- натуральна допомога (протезування, надання засобів пересування для осіб з інвалідністю, забезпечення продуктами харчування, предметами першої необхідності);
- соціальні послуги (правові, економічні, освітні, медичні, реабілітаційні тощо).

Варто зазначити, що принципи, на яких базується право соціального забезпечення, закріплено у Загальній декларації прав людини [11], яка була прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. У статті 22 Декларації зазначається, що *«кожна людина, як член суспільства, має право на соціальне забезпечення та на здійснення необхідних для підтримання її гідності і вільного розвитку особистості прав у економічній, соціальній і культурній сферах за посередництва національного й міжнародного співробітництва та у відповідності зі структурою і ресурсами кожної держави».*

Окремої уваги потребує Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю [6] (далі – Конвенція), яка передбачає основні міжнародні

стандарти забезпечення та захисту прав і свобод цих людей. Конвенція була ратифікована у 2009 році Законом України «Про ратифікацію Конвенції про права осіб з інвалідністю і Факультативного протоколу до неї». Мета Конвенції полягає в заохоченні, захисті й забезпеченні повного й рівного здійснення всіма особами з інвалідністю всіх прав людини й основоположних свобод, зміцненні поваги до них.

Конвенції відводиться центральне місце в системі міжнародно-правових актів правового регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю. Згідно із статтею 5 Конвенції держави-учасниці визнають, що всі особи є рівними перед законом і за ним та мають право на рівний захист закону й рівне користування ним без будь-якої дискримінації. Держави-учасниці забороняють будь-яку дискримінацію за ознакою інвалідності й гарантують особам з інвалідністю рівний та ефективний правовий захист від дискримінації на будь-якому ґрунті.

Водночас, статтею 28 Конвенції передбачено наступні положення щодо достатнього життєвого рівня та соціального захисту осіб з інвалідністю, за якими держави-учасниці визнають право осіб з інвалідністю на:

- достатній життєвий рівень для них самих та їхніх сімей, що включає достатнє харчування, одяг та житло, і на безперервне поліпшення умов життя й вживають належних заходів для забезпечення та заохочення реалізації цього права без дискримінації за ознакою інвалідності;

- соціальний захист і користування цим правом без дискримінації за ознакою інвалідності й вживають належних заходів для забезпечення та заохочення реалізації цього права.

На виконання вимог Конвенції постановою Кабінету Міністрів України від 01.08.2012 № 706 була затверджена Державна цільова програма «Національний план дій щодо реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю» на період до 2020 року. Також, з метою дотримання вимог Конвенції про права осіб з інвалідністю було підписано Указ Президента України № 553/2016 «Про заходи, спрямовані на забезпечення додержання прав осіб з інвалідністю».

Водночас, право осіб з інвалідністю на самостійність, соціальну інтеграцію та участь у житті суспільства визначено Європейською соціальною хартією (переглянутою) 1996 року [12], яка набула чинності 1 липня 1999 року (ратифікованою Законом України № 137-V від 14.09.2006). Цей міжнародний договір втілює в одному документі всі права, гарантовані Європейською соціальною хартією 1961 року [13]. Так, Європейська соціальна хартія у статті 15 закріпила зобов'язання держав, з метою забезпечення особам з інвалідністю, незалежно від їхнього віку та характеру і походження їхньої інвалідності, ефективного здійснення права на самостійність, соціальну інтеграцію та участь у житті суспільства, зокрема всебічно сприяти та вживати заходи, включаючи технічну допомогу, що спрямовані на усунення перешкод для спілкування і пересування, надають доступ до транспорту, житла, культурної діяльності та відпочинку.

На виконання положень статті 12 Європейської соціальної хартії (переглянутої), Україна 10 листопада 2016 підписала Європейський кодекс соціального забезпечення [14], який є орієнтиром для формування у нашій країні європейської моделі соціального забезпечення. Статті 53-58 Частини IX «Допомога по інвалідності» Європейського кодексу соціального забезпечення присвячені питанням соціального захисту осіб з інвалідністю.

До актів міжнародно-правового регулювання соціального захисту інвалідів, ухвалених Радою Європи, належить також Європейська конвенція про соціальне забезпечення (ETS N 78) [15]. У статті 2 Конвенції зазначено, що вона застосовується щодо всього законодавства, яке регулює, зокрема, допомогу по інвалідності. Проте, дана Конвенція не ратифікована Україною.

Варто згадати також Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами [16] (далі – Угода про асоціацію), яка ратифікована Верховною Радою України із заявою Законом України від 16.09.2014 № 1678-VII (набула чинності у повному обсязі 01.09.2017).

Угода про асоціацію передбачає, що Україна має наблизити своє законодавство до

законодавства ЄС та імплементувати (транспонувати) в своє законодавство положення актів законодавства ЄС, серед яких також є такі, що стосуються соціального захисту осіб з інвалідністю (зокрема частині питань забезпечення доступності до керування транспортними засобами осіб з інвалідністю).

Постановою Кабінету Міністрів України від 04.02.2023 № 120 «Деякі питання соціального захисту осіб з інвалідністю» [17] затверджено Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті на соціальний захист осіб з інвалідністю (далі – Порядок), який визначає механізм використання коштів, передбачених у державному бюджеті за програмою «Соціальний захист осіб з інвалідністю». Одержувачами бюджетних коштів, згідно з цим документом, є:

- державні некомерційні підприємства, що належать до сфери управління Мінсоцполітики;

- громадські об'єднання осіб з інвалідністю або їх місцеві (обласні) осередки (відокремлені підрозділи) (далі – громадські об'єднання).

Відповідно до пункту 4 Порядку, бюджетні кошти спрямовуються на навчання водінню автомобілем осіб з інвалідністю – відповідно до Порядку забезпечення осіб з інвалідністю автомобілями, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 19.07.2006 № 999 [18], який визначає механізм забезпечення легковими автомобілями осіб з інвалідністю, зокрема дітей з інвалідністю, які мають право на їх отримання безоплатно або на пільгових умовах, є громадянами України, за зареєстрованим / задекларованим місцем проживання в Україні. Цей нормативно-правовий акт охоплює та регулює питання:

- огляду осіб з інвалідністю медико-соціальними експертними комісіями;

- черговість забезпечення осіб з інвалідністю автомобілями;

- безоплатного забезпечення осіб з інвалідністю автомобілями з ручним і звичайним керуванням;

- пільгового забезпечення осіб з інвалідністю автомобілями з ручним і звичайним керуванням;

- переоформлення або переобладнання автомобіля, отриманого особою з інвалідністю або законним представником недієздат-

ної особи з інвалідністю, дитини з інвалідністю;

- обліку та видачі автомобілів особам з інвалідністю або законним представникам недієздатних осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю;

- забезпечення осіб з інвалідністю автомобілями, визнаними гуманітарною допомогою.

Підставою для забезпечення осіб з інвалідністю автомобілями є, окрім інших необхідних документів, – наявність відповідного висновку медико-соціальної експертної комісії про наявність в особі з інвалідністю медичних показань для забезпечення автомобілем і наявність або відсутність протипоказань до керування ним залежно від умов забезпечення автомобілем. При цьому, зважаючи, що потреба осіб з інвалідністю в забезпеченні особистим автотранспортом набагато перевищує можливості видаткової частини державного бюджету, органи праці та соціального захисту населення забезпечують інвалідів автомобілями поступово, з дотриманням черговості серед них.

Постановою Кабінету Міністрів України від 03.12.2009 № 1317 «Питання медико-соціальної експертизи» [19] затверджено Положення про медико-соціальну експертизу та Положення про порядок, умови та критерії встановлення інвалідності.

Перший документ регулює процедуру проведення медико-соціальної експертизи, зокрема особам з інвалідністю, з метою виявлення ступеня обмеження життєдіяльності, причини, часу настання, групи інвалідності.

Медико-соціальну експертизу проводять медико-соціальні експертні комісії (міські, міжрайонні, районні комісії), які в межах встановлених законодавством обов'язків, визначають, зокрема, медичні показання на право одержання особами з інвалідністю автомобіля і протипоказання до керування ним. Водночас необхідно зазначити, що відповідно до пункту 20 Положення про порядок, умови та критерії встановлення інвалідності, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 03.12.2009 № 1317, рішення про необхідність виділення особі з інвалідністю автомобіля приймається комісією відповідно до висновку лікувально-профілактичного за-

кладу охорони здоров'я згідно з переліком медичних показань і протипоказань, затвердженим в установленому порядку МОЗ за погодженням з Мінсоцполітики.

Перелік медичних показань на право одержання осіб з інвалідністю автомобілів з ручним керуванням, затверджено наказом МОЗ від 23.01.1995 № 13 [20].

В Україні можна отримати посвідчення водія і керувати транспортним засобом з вісімнадцяти років. Не винятком є і люди з інвалідністю, яким потрібно пройти не лише відповідну комісію для отримання медичної довідки кандидата у водії, а й необхідно зібрати документи щодо діагнозу [21]:

- довідку медико-соціальної експертної комісії;

- історію хвороби (або амбулаторну картку з поліклініки),

- у деяких випадках – індивідуальну програму реабілітації.

Згідно з законодавством України керувати автомобілем заборонено лише особам з важкими психічними порушеннями. Інші категорії осіб з інвалідністю, які мають захворювання опорно-рухового апарату, хворі на ДЦП, з вадами слуху, – мають право на отримання водійського посвідчення категорії «В» і керувати автомобілем із ручним керуванням позначений знаком «Водій з інвалідністю» або «Глухий водій» [21].

Особам з інвалідністю надаються різні можливості не тільки при купівлі автомобіля, але й для отримання водійських прав.

Наказом МВС від 24.11.2023 № 954, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 11.12.2023 за № 2161/41217, затверджено Перелік вимог до закладів, що проводять підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації водіїв транспортних засобів, та кваліфікаційних вимог до спеціалістів, які здійснюють таку підготовку [22]. Цим актом законодавства встановлені вимоги до:

- приміщень (кабінетів, класів), їх обладнання;

- майданчика, його облаштування;

- транспортних засобів, їх органів керування та механізмів;

- спеціалістів, які здійснюють підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації водіїв.

Зауважимо, що транспортні засоби, з використанням яких проводиться підготов-

ка, перепідготовка, підвищення кваліфікації водіїв з інвалідністю, зокрема транспортних засобів із ручним керуванням, повинні відповідати додатковим конструкційним вимогам з безпеки дорожнього руху.

Право на керування транспортними засобами відповідної категорії підтверджується посвідченням водія транспортного засобу з установленим терміном дії. На території України відповідно до Конвенції про дорожній рух [23] діють національні та міжнародні посвідчення водія. Порядок видачі, обміну та встановлення терміну дії таких посвідчень визначено Положенням про порядок видачі посвідчень водія та допуску громадян до керування транспортними засобами, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 08.05.1993 № 340 [24].

Водночас, відповідно до статті 15 Закону України «Про дорожній рух» [25] особа, яка бажає отримати право на керування транспортними засобами відповідної категорії чи типу, зобов'язана пройти медичний огляд, відповідну підготовку в акредитованому закладі або самостійно опанувати теоретичний курс типової навчальної програми та пройти відповідну підготовку з практичного керування транспортним засобом в акредитованому закладі, успішно скласти теоретичний і практичний іспити.

Положення про медичний огляд кандидатів у водії та водіїв транспортних засобів, затвердженого наказом МОЗ та МВС від 31.01.2013 № 65/80 [26] регулює та визначає придатність особи до безпечного керування транспортними засобами.

Між тим, умови допуску до керування транспортними засобами та порядок видачі посвідчення водія, викладені в Директиві Європейського Парламенту і Ради 2006/126/ЄС від 20.12.2006 [27] (далі – Директива). Згідно з додатком III Директиви передбачено, що посвідчення водія може бути видано лише тим особам, які відповідають установленим медичним вимогам, мають навички та знання, необхідні для керування транспортним засобом, а також склали теоретичний та практичний іспити на отримання права керування транспортним засобом. Додатком I Директиви передбачено, якщо особі з інвалідністю дозволено керувати лише певними типами транспортних засобів (зокрема переобладнаними), у

посвідченні водія повинні зазначатися умови, за яких водію дозволено керувати транспортним засобом, у вигляді відповідних кодів.

Своєю чергою відповідно до Положення про медичний огляд кандидатів у водії та водіїв транспортних засобів [26] визначено, що у Медичній довідці щодо придатності до керування транспортним засобом навпроти відповідної категорії транспортного засобу зазначаються відомості про обмеження у формі кодів.

Таким чином законодавство передбачає надання медичної довідки про придатність до керування транспортними засобами лише з медичними обмеженнями, що підпадають під застосування медичних кодів та не передбачає видачі передбаченого Директивою медичного висновку із зазначенням типу необхідного переобладнання транспортного засобу.

Переобладнання транспортних засобів в Україні здійснюється за погодженням з виробниками транспортних засобів та їхніх складових частин, що мають ідентифікаційні номери, або з ДП «ДержавтотрансНДІпроект», або з Головним сервісним центром МВС, відповідно до Порядку переобладнання транспортних засобів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21.07.2010 № 607 [28], та пункту 37 Порядку державної реєстрації (перереєстрації), зняття з обліку автомобілів, автобусів, а також самохідних машин, сконструйованих на шасі автомобілів, мотоциклів усіх типів, марок і моделей, причепів, напівпричепів, мотоколясок, інших прирівняних до них транспортних засобів та мопедів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 07.09.98 № 1388 [29].

Водночас варто зазначити, що на сьогодні в Україні відсутнє виробництво і масове переобладнання транспортних засобів для людей з обмеженими фізичними можливостями (водіїв з інвалідністю).

За наявною в ДП «ДержавтотрансНДІпроект» інформацією, ПрАТ «ЗАЗ» ще у 2015 – 2016 рр. було розроблено відповідну конструкторську документацію на легкові автомобілі Daewoo Sens, виготовлені перші дослідні зразки цих автомобілів та проведені їх приймальні випробування. Однак, через брак фінансування та відсутність державно-

го замовлення (зокрема відповідних державних програм) виробництво таких автомобілів не здійснювалось.

Між тим, на сьогодні набирає величезного попиту використання електротранспорту (електроскутерів, електросамокатів, велосипедів з електродвигуном, моноколів тощо), який все частіше стає повноцінним учасником дорожнього руху, однак досі не реєструється органами МВС. Варто зазначити, що такі транспортні засоби для забезпечення можливості їх експлуатації особами з інвалідністю потребують, в окремих випадках, також доопрацювання конструкції.

Єдиний порядок дорожнього руху на всій території України встановлено Правилами дорожнього руху, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 10.10.2001 № 1306 [30] (далі – ПДР).

У ПДР врегульовано питання використання на транспортних засобах знаку «Водій з інвалідністю». Водночас ПДР, а також жоден з інших нормативно-правових актів, не конкретизують, хто є водієм з інвалідністю або пасажиром з інвалідністю. У пункті 2.1 підпункті «д» ПДР зазначається, що у разі встановлення на транспортному засобі розпізнавального знаку «Водій з інвалідністю» водій повинен мати при собі документ, що підтверджує його інвалідність або інвалідність пасажирів.

ПДР не містять обмежень щодо груп інвалідності для водіїв чи пасажирів. Отже, особи з інвалідністю усіх груп (за наявності відповідних документів, що підтверджують інвалідність) можуть використовувати знак «Водій з інвалідністю», який надає можливість водієві користуватися деякими перевагами перед іншими водіями. Насамперед, такі знаки, як: «Рух механічних транспортних засобів заборонено», «Рух заборонено», «Стоянка заборонена». У будь-якому місті можна побачити всі ці знаки в поєднанні з табличкою – «Крім осіб з інвалідністю», тобто осіб з інвалідністю це не стосується.

Висновки

Сьогодні в Україні прийнято значну кількість нормативно-правових актів і нормативних документів, якими регулюється питання доступності до керування транспортними засобами осіб з інвалідністю. Ці документи певною мірою базуються на нормах міжнародного права (зокрема, багатосто-

ронніх конвенцій, угод, хартій тощо та двосторонніх угод України з іншими державами) й охоплюють різні аспекти у цій сфері.

Та Україною ще не ратифіковано низку важливих міжнародних договорів у царині забезпечення реалізації прав осіб з інвалідністю, як приклад – Європейська конвенція про соціальне забезпечення (ETS N 78). Водночас, значення міжнародних договорів у правовому регулюванні реалізації прав осіб з інвалідністю в Україні зростає і потребує належного нормативно-правового забезпечення в частині імплементації та ефективного інституційного контролю за виконанням міжнародних договорів Україною.

В умовах постійного зростання кількості людей з інвалідністю, необхідно забезпечити максимальну інклюзивність та безбар'єрність, розвивати (удосконалювати) законодавство і нормативну базу з урахуванням потреб і викликів воєнного часу, зокрема в частині забезпечення доступності до керування транспортними засобами, що охоплює низку питань, зокрема: отримання допуску до навчання з керування транспортним засобом, проходження безпосереднього навчання, а також питання забезпечення доступності транспортних засобів та їхнього переобладнання (за необхідності) відповідно до індивідуальних особливостей обмеження та потреб осіб з інвалідністю.

Крім того, необхідно звернути особливу увагу, що сьогодні набирає величезного попиту використання електротранспорту (електроскутерів, електросамокатів, велосипедів з електродвигуном, моноколів тощо), який все частіше стає повноцінним учасником дорожнього руху, однак досі не реєструється органами МВС. Такі транспортні засоби також потребують, в окремих випадках, доопрацювання конструкції для забезпечення можливості їхньої експлуатації особами з інвалідністю.

Людям з інвалідністю надаються різні можливості не лише під час купівлі автомобіля, а й для отримання водійських прав. Однак, для проходження навчання необхідно знайти автошколу, в якій є адаптовані автомобілі з ручним керуванням. Через війну кількість людей з інвалідністю як серед військових, так і цивільних, на жаль, збільшується. Тому на базі закладів вищої освіти системи МВС відкриваються автошколи, адап-

товані для осіб з інвалідністю. На сьогодні налічується шість таких автошкіл, проте їхню кількість беззаперечно потрібно збільшувати.

References

1. Ministry of Reintegration of the Temporarily Occupied Territories of Ukraine. (2023). Retrieved from <https://minre.gov.ua/2023/09/22/v-ukrayini-nalichuyetsya-3-miljony-lyudej-z-invalidnistyu>.
2. Verkhovna Rada of Ukraine. (2020). Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro zabezpechennia stvorennia bezbariernoho prostoru v Ukraini». Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533/2020#Text>.
3. Verkhovna Rada of Ukraine. (2021). Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro skhvalennia Natsionalnoi stratehii iz stvorennia bezbariernoho prostoru v Ukraini na period do 2030 roku». Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>.
4. Verkhovna Rada of Ukraine. (2023). Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro zatverdzhennia planu za-khodiv na 2023-2024 roky z realizatsii Natsionalnoi stratehii iz stvorennia bezbariernoho prostoru v Ukraini na period do 2030 roku». Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/372-2023-%D1%80#Text>.
5. Verkhovna Rada of Ukraine. (1996). Konstytutsiia Ukrainy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
6. Verkhovna Rada of Ukraine. (2006). Konventsiiia pro prava osib z invalidnistiu. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text.
7. Verkhovna Rada of Ukraine. (1991). Zakon Ukrainy «Pro osnovy sotsialnoi zakhyshchenosti osib z invalidnistiu v Ukraini». Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>.
8. Verkhovna Rada of Ukraine. (2006). Zakon Ukrainy «Pro rehabilitatsiiu osib z invalidnistiu v Ukraini». Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text>.
9. Verkhovna Rada of Ukraine. (2019). Zakon Ukrainy «Pro sotsialni posluhy». Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>.
10. V.P. Melnyk, O.Ya. Melnyk. (2017). Rol mizhnarodnykh dohovoriv Ukrainy u pravovomu rehuliuванні sotsialnoho zakhystu osib z invalidnistiu. Chasopys Natsionalnoho universytetu «Ostroska akademiia». Seriiia «Pravo». No 1 (15). Retrieved from <http://lj.oa.edu.ua/articles/2017/n1/17mvpozi.pdf>.
11. Verkhovna Rada of Ukraine. (1948). Zahalna deklaratsiia prav liudyny. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
12. Verkhovna Rada of Ukraine. (1996). Yevropeiska sotsialna khartiia (perehliana). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text.
13. Verkhovna Rada of Ukraine. (1961). Yevropeiska sotsialna khartiia. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_300#Text.
14. Verkhovna Rada of Ukraine. (1964). Yevropeyskyi kodeks sotsialnoho zabezpechennia. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_329#Text.
15. Verkhovna Rada of Ukraine. (1972). Yevropeiska konventsiiia pro sotsialne zabezpechennia (ETS N 78). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_581#Text.
16. Verkhovna Rada of Ukraine. (2014). Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnyimi derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.
17. Verkhovna Rada of Ukraine. (2023). Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Deiaki pytannia sotsialnoho zakhystu osib z invalidnistiu». Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/120-2023-%D0%BF#Text>.
18. Verkhovna Rada of Ukraine. (2006). Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Deiaki pytannia sotsialnoho zakhystu osib z invalidnistiu». Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/999-2006-%D0%BF>.
19. Verkhovna Rada of Ukraine. (2009). Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pytannia medyko-sotsialnoi ekspertyzy». Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1317-2009-%D0%BF#Text>.
20. Verkhovna Rada of Ukraine. (1995). Nakaz Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy «Pro zatverdzhennia Pereliku medychnykh pokazan na pravo oderzhannia osib z invalidnistiu avtomobiliv z ruchnym keruvanniam». Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0034-95#Text>.
21. Dzerkalo tyzhnia. (2023). V Ukraini zapustyly pershi avtoshkoly dlia liudei z invalidnistiu. Retrieved from <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/v-ukrajini-zapustili-pershi-avtoshkoli-dlja-ljudej-z-invalidnistju-.html>.
22. Verkhovna Rada of Ukraine. (2023). Nakaz Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy «Pro zatverdzhennia Pereliku vymoh do zakladiv, shcho provodiat pidhotovku, perepidhotovku i pidvyshchennia kvalifikatsii vodiiv transportnykh zasobiv, ta kvalifikatsiinykh vymoh do spetsialistiv, yaki zdiisniuiut taku pidhotovku». Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2161-23#Text>.
23. Verkhovna Rada of Ukraine. (1968). Konventsiiia pro dorozhnii rukh. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_041#Text.
24. Verkhovna Rada of Ukraine. (1993). Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro poriadok vydachi posvidchen vodiia ta dopusku hromadian do keruvannia transportnyimi zasobamy». Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/340-93-%D0%BF#Text>.
25. Verkhovna Rada of Ukraine. (1993). Zakon Ukrainy «Pro dorozhnii rukh». Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3353-12#Text>.
26. Verkhovna Rada of Ukraine. (2013). Nakaz Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy ta Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro medychnyi ohliad kandydativ u vodiia ta vodiiv transportnykh zasobiv». Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0308-13#Text>.
27. Verkhovna Rada of Ukraine. (2006). Dyrektyva Yevropeiskoho Parlamen-tu i Rady 2006/126/Yes vid 20 hrudnia 2006 roku pro posvidchennia vodiia. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_002-06#Text.
28. Verkhovna Rada of Ukraine. (2010). Postanova kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro zatverdzhennia Poriadku pereobladnannia transportnykh zasobiv». Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/607-2010-%D0%BF#Text>.
29. Verkhovna Rada of Ukraine. (1998). Postanova kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro zatverdzhennia Poriadku derzhavnoi reiestratsii (perereiestratsii), zniattia z obliku avtomobiliv, avtobusiv, a takozh samokhidnykh mashyn, skonstruiovanykh na shasi avtomobiliv, mototsykliv usikh typiv, marok i modelei, pryche piv, napivpryche piv, motokoliasok, inshykh pryivnianskykh do nykh transportnykh zasobiv ta mopediv». Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1388-98-%D0%BF#Text>.
30. Verkhovna Rada of Ukraine. (2001). Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro Pravyla dorozhnoho rukhu». Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF#Text>.